

Una aproximació als col·loquis de Pere Jacint Morlà: el *Col·loqui en la justa del Col·legi de Sant Tomàs* (ca.1635)

Raül Hernández

Malgrat els enormes avanços i estudis generals i monogràfics sobre el tema de què hem pogut ser testimonis en les darreres dècades, no exagerarem gaire si afirmem que la València barroca –i més, la València del període central del Sis-cents, la de l’apogeu del Barroc– és encara una desconeguda fora dels camps més o menys especialitzats, amb l’ excepció evident de les realitzacions artístiques datables que encara es poden observar. Potser aquesta afirmació sobtarà els qui, a l’aguait de les novetats universitàries o immersos ells mateixos en les recerques, coneixen de primera mà l’excel·lent bibliografia que es dedica al redescobriments de l’època en qüestió. Però n’hi ha prou de acostar-se per les escoles i instituts d’ensenyament secundari per comprovar com el Barroc valencià es liquida amb l’explicació d’un seguit d’obres arquitectòniques i pictòriques o, pel que fa a la llengua catalana, una estretíssima nòmina d’autors i obres literàries reduïda a l’esquelet d’una llista –o, fins i tot, a l’encara resistent etiqueta de *Decadència*. No és estrany, doncs, que el públic mitjanament culte, però en absolut especialista –com és el cas de qui signa aquestes línies– contemple l’estudi de la literatura en valencià de l’època barroca a través de les cataractes d’una inòpia parcial i lamentable. I això, malgrat els esforços que s’han fet en els darrers anys (Miralles; Rossich; Rossich & Valsalobre; Escartí; Ferrando 2012).

El cas del beneficiat de Sant Martí Pere Jacint Morlà és, segurament, el més representatiu d’aquest estat de coses. Poeta de fama extraordinària en el seu temps –malgrat la prevenció a què ens obliga l’única notícia “d’època” sobre l’autor que tenim, la del bibliògraf fra Josep Rodríguez, prevenció morigerada pels indicis que Ferrando (1995) ens forneix– va restar soterrat, de vegades com una mera menció, a les pàgines d’erudits i bibliògrafs minuciosos durant tres segles. Fins als estudis d’Antoni Ferrando (1983 i 1995) i Pasqual Mas i Usó, amb aportacions com les d’Escartí i Brown a l’entremig, la fortuna literària de l’autor que protagonitzarà aquest paper no fou massa gran. Contrasta aquest silenci amb la fortuna perllongada, fins a la Renaixença i més enllà, de noms equiparables en d’altres indrets del domini lingüístic, com el de Francesc Vicent Garcia.

A més a més, Morlà és un nom significatiu i interessant per algunes raons addicionals. La seua producció s’emmarca en un lapse de temps en què el món literari valencià, representat sobretot per la poesia de certamen, encara ens resulta parcialment inconnegut (Ferrando 1983, 987 i ss.). Les notícies que, de forma directa o indirecta, ens pugan proporcionar l’anàlisi dels seus escrits resultaran, doncs, sempre interessants. Els seus col·loquis, emmarcats en justes poètiques i celebracions religioses, ens poden dur més enllà d’algunes conclusions generals o judicis de valor sobre el temps en què es produïren. Com que una anàlisi general i detallada de tots els col·loquis editats fins ara sobrepassaria les nostres forces, ens limitarem, de moment, a la lectura d’un dels que ens han pervingut, el *Col·loqui en la Justa de Sant Tomàs*, datat per Ferrando a l’entorn de 1635, complementat amb la lectura de la resta de l’obra publicada, la qual ens pot aportar alguns matisos importants.¹

¹ Seguirem preferentment durant aquest article l’edició de Ferrando (1995) normalitzada gràficament i esmenada en alguns punts respecte a la que el mateix autor publicà l’any 1983

1. Un autor de popularitat incontestable

Malgrat les escasses fonts disponibles, la primera evidència incontestable que tenim respecte de Pere Jacint Morlà (?-ca. 1656) és la de la seua enorme fama, en vida, a la ciutat i al regne. Durant el període en què desenvolupa l'activitat poètica, Morlà sembla omnipresent i imprescindible a la majoria de justes i certàmens poètics –i, quan no hi és, hom l'enyora.² Li lloen l'enginy, la gràcia i la facilitat amb què els seus papers arriben a connectar amb el públic; i també –aspecte poc destacat en la recuperació actual de la seua figura– l'erudició. És obvi que no ens trobem davant d'un poeta “erudit” o un insigne i rebuscat llatísta, ple de referències culteranes a la mitologia clàssica o als intricats conceptes teològics del seu temps; i que tampoc els seus jocs verbals no poden comparar-se a l'exuberància quevediana. No obstant això, potser ens hauríem de conformar amb una visió més relativa de l'obra de Morlà. Tenint en compte les expectatives del públic i la funció dels gèneres que conreava, podríem adonar-nos que, potser, l'erudició atribuïda al nostre poeta podria anar més enllà d'una tòpica d'elogis amicals per part de la crítica –passeu-me el mot, per ara– coetània.

La primera impressió que rebem d'una lectura de Morlà és la d'un poeta “popular,” amb tots els matisos que l'etiqueta implica en el complex cultural del Barroc i que ara no repetirem. El seu és un vers fàcil i fluït, fins i tot pel que fa a les formes mètriques (les habituals també en castellà durant aquells anys, amb lleus excepcions que el semblen connectar a tradicions catalanes anteriors³) abundant de girs i frases fetes (moltes de les quals han sobreviscut en la parla valenciana actual) amb els castellanismes propis de l'època (que en cap cas no devien significar un enfosquiment de la comprensió ni una pedanteria a la moda) i farcit d'al·lusions a circumstàncies, personatges i llocs que devien ser ben coneguts pel públic àvid de “bulla i riota.” Curiosament, com veurem, són aquestes al·lusions la principal dificultat que tenim avui per tal d'accedir a la completa comprensió literal dels seus escrits.

I tanmateix, fins i tot ací se'ns revela un home de cultura i consciència literària per damunt de la mitjana, i en tot cas força més conscient del seu treball que no els poetes “de canya i cordell” dels segles posteriors. La cèlebre i ben estudiada composició *Lo Portal dels Jueus*, per exemple, ens mostra un autor que se sap inscrit en una tradició pròpia amb l'elecció del personatge central –Bertomeu Cirlot, protagonista de la molt difosa obra cinc-centista *Les estilades i amoroses lletres trameses per Bertomeu Cirlot a la sua senyora, i per ella a ell*; i que ací sembla, a més, contaminat pels fatxendes “jaques” de Quevedo– i també de certes formes mètriques, entre les quals ha localitzat Ferrando les noves rimades i les cudolades, tan habituals en la sàtira valenciana del segle XV. La seua participació en la disputa sobre la licitud de les comèdies, o el seu *Somni de l'infern* (Mahiques i Climent), ens indiquen un Morlà bon coneixedor, i àvid consumidor, de les màximes referències literàries que tenia a l'abast, les castellanès. Potser sia un altre indicatiu de “consciència literària” el fet de crear personatges ficticis i facticis ben desenvolupats com a protagonistes d'algunes de les seues obres.⁴ Finalment, en composicions com aquella en què ens detindrem una mica més, es mostra, de forma

² Vegeu el text complet del col·loqui que analitzarem ací a Ferrando (1995) i l'inici del col·loqui *En la justa de Sant Joan del Mercat*, on en boca de Vendrell es pot llegir: “Sap si ha escrit mossèn Morlà?/ Que són de geni les obres/ per agudes i gracioses/ entre els poetes fan rotgle.”

³ L'elecció dels metres, no obstant, estava fortament condicionada, com és sabut, pels cartells de convocatòria de les justes.

⁴ Com ara en el *Col·loqui entre Guillem lo Curro, de Paiporta, i Toni lo Grenyut, de la Creu Desmotxada*, creació en què Ferrando veu una evolució formal del gènere que l'acosta als col·loquiers dels segles següents.

ben explícita, orgullós del seu valor literari i enginy: “Fer un col·loqui entre tres/ pensa’s que és llegir prosòdia/ qui està seït en sa cadira/ rodat de pollets com lloca,” diu queixós de qui es pensa que pot encarregar-li un col·loqui com si fos cosa de no-res.

2. Una obra abundant i celebrada.

I efectivament, no sembla que l’obra de Morlà, si més no amb ell en vida, haja estat cosa de no-res. Fra Josep Rodríguez⁵ ens informa de la seua abundància i difusió, malgrat que les esperances de trobar copiós material inèdit que aquestes notícies van fer nàixer en els investigadors han resultat frustrades de moment. Allò que ens cal és intentar esbrinar el lloc on haurem de situar-la.

La tasca contextualitzadora ja ha estat ben aplanada per tots els qui s’han ocupat fins ara, en detall o en general, del nostre poeta. L’apogeu del Sis-cents valencià mostra una ciutat del tot identificada amb la cultura del Barroc, on la “festa” és un dels eixos principals d’organització i articulació de la ideologia social. Allunyada i gairebé, diríem, diametralment oposada a les convulsions que agiten la vida política més amunt de l’Ebre, València fa tota la impressió d’una vella dama que encara no s’adona del propi esllanguiment. Els problemes econòmics i les tensions socials apareixen, per bé que reals i de vegades en carn viva, com en un escorç exacerbant i alhora contingut. Morlà, o almenys la visió de Morlà que podem confegir a partir de les dades que ens han arribat, transmiseses pels documents o legítimament deduïdes, és un acabat exemple de corretja de transmissió cultural per a aquest estat de coses.

La conservació de les seues obres resultà perjudicada, sobretot, per les circumstàncies especials en què es transmet. Pensada per als fastos efímers que tant abunden a València, convertits en peça clau de les grans solemnitats religioses i també de les petites celebracions parroquials, la seua poesia pateix a més a més els efectes de la crisi econòmica que provoca una aturada en la subvenció i difusió de la literatura que els poders ciutadans havien convertit en tradició mitjançant els nombrosos –i poc llegívols– llibres de festes. El gruix del corpus morlanià en la nostra llengua, de fet, és manuscrit. Malgrat tot, és una prova fefaent que ens pot conduir a aprofundir en algunes de les idees que conformen el retrat sociolingüístic de l’època.

Morlà és un cas excepcional de fidelitat lingüística. Però aquesta fidelitat no és producte d’una decisió ideològica o d’una voluntat reivindicadora, com no podia ser altrament en uns anys en què fins i tot les apologies més abrandades de l’idioma són escrites en castellà. Ens és lícit, doncs, de connectar aquest fet amb la necessitat estricta de fer-se entendre i amb les expectatives habituals del públic. No sembla que puguem, en canvi, traçar unes línies clares entre una literatura (incloent l’oratória sagrada) de pretensions cultes, en castellà, coherent amb la moda i les inquietuds d’un auditori de classe alta; i una literatura popular en català adreçada a ocasions i auditoris menys elevats. Sospitem que, malgrat la rígida i complexa estratificació social i ideològica (o, justament, a causa d’aquesta estratificació) no es tracta pas de compartiments estancs. Ans al contrari, i encara que cadascú des del seu lloc, nobles, clergues, patricis burgesos, menestrals i protoproletaris comparteixen espai a l’Olivera o als entaulats, altars efímers i processons. Fins i tot les elitistes, afectades i facecioses reunions de les Acadèmies devien tenir alguna finestra oberta als carrers d’aquella ciutat que, si bé ja es distanciava de la bulliciosa Atenes hispànica que dibuixava Merimée,⁶ encara vivia amerada de “literatura” des de les plantes dels peus fins a la punta dels cabells. I

⁵ Citat i reproduït íntegrament a Ferrando (1995).

⁶ Vegeu Merimée, especialment els capítols VII i VIII.

compartir literatura era també compartir, amb tots els matisos o conflictes necessaris, ideologia, horitzons d'expectatives i espais lingüístics i estètics. Una ullada a l'obra valenciana conservada de Morlà i a les composicions que en castellà produïen els aspirants “seriosos” als premis dels certàmens (o també als poemes amb què els *acadèmics* emplenaven les estones d'oci) de ben segur ens podria furnir una llarga llista de coincidències pel que fa al to, els temes, els metres, l'estil i les gosadies conceptuais.

Per descomptat, l'adopció d'aquesta perspectiva no invalida els fets que sabem del cert o podem llegir entre les afuades línies del nostre autor. El català en la literatura s'associa ja de manera inevitable a l'humor, a la intranscendència, malgrat que no sia una correspondència biunívoca. En la societat, tot i que els usos quotidians són sobretot catalanòfons, el monolingüisme valencià estrictement comença a refugiar-se en l'analfabetisme. Pere Jacint Morlà, escrivint en valencià, pot ser encara percebut sense gaires diferències de matis de la mateixa manera en què ho són els seus coetanis castellanitzats; pot assolir sense discussió el principat dels poetes entre el seu públic agraït (que no és, hi insistim, exclusivament el poble pla). Pot també, en un passatge puntual, declarar amb orgull que escriu en valencià sense cap intenció de *mudar son llenguatge*, i engegar els qui s'ofenguen per aquesta decisió.⁷ Però la substitució lingüística, companya de la decadència política i econòmica, ja no té aturador.

La llengua de Morlà és una plasmació directa del llenguatge col·loquial del seu temps, i inclou castellanismes i vulgarismes habituals en tots els autors coetanis, inclòs el famós Rector de Vallfogona. És, tal i com hem apuntat més amunt, un autor amb consciència literària, però no es preocupa –tampoc no en tenia les capacitats ni la necessitat– de polir o dignificar el seu instrument de treball en el sentit que haurien preferit els estudiosos posteriors a la Renaixença. Més aviat, no resulta gaire agosarat imaginar com, per a Morlà, la inclusió seleccionada d'alguns d'aquests barbarismes nocius per a un lector actual (descartant-ne, és clar, els casos en què ja s'havien introduït a la parla normal i no eren percebuts com a tals) devia representar una de les vies de refinament i elevació estilístics, comparable a la utilització puntual de llatinismes. Encara més si tenim en compte que, dins de les limitacions que comportava una comprensible ignorància, els autors i lectors del segle XVII intentaven ser curiosos amb aquestes coses: els *vexamens* conservats de les justes valencianes documenten les censure i les burles derivades d'un ús excessiu, afectat o innecessari, per part dels autors en català, de paraules forasteres (Ferrando 1983).

Des del punt de vista del contingut, Morlà no s'allunya d'allò que esperaríem. Pinta, amb traços àgils, quadres de costums coberts per un lleuger i agradable vernís satíric que no passa mai de la convenció, sense cap conflicte amb les idees acceptades al seu temps. De vegades, com hem recordat més amunt, s'hi esmunyen referències personals autobiogràfiques i al·lusions a persones reals, ja sien uns altres autors o bé personatges populars, tot i que evita la virulència (com la que articula la majoria de l'obra satírica personal d'un Quevedo, per exemple) i es limita per norma a la malícia amistosa, fins i tot quan ha de defensar-se d'atacs i crítiques que no semblen haver estat amables.⁸ Els seus temes, quan no apunta a aquests objectius, són modestos i generals: els tipus relacionats amb col·lectius tradicionalment satiritzats (sastres, venedores, rústecs, dames pretensioses i *demi-mondaines*, ames de capellà i cellerers de convent, beates) o costums i circumstàncies ben estesos (devocions de monja, extravagàncies sumptuàries

⁷ “He volgut, noble auditori/ escriure com acostume/ en ma llengua, en valencià./ Senyors meus, ningú s'enutge/ i el que pretenga enutjar-se/ d'aquest aposento buide.” Citat per Ferrando (1995).

⁸ Com passa, entre d'altres, a la peça *Del col·loqui que lliguèrem*, on s'esplaia responent a un romanç escrit en contra d'ell mentre repassa la nòmina d'amics i enemics potencials en el seu món literari.

o cosmètiques). No sembla, doncs, que ni tan sols la seua coneguda estada a la presó de les Torres de Serrans tingués l'origen en afers massa greus, i és sabut com fou considerat un amic i servidor afable per part d'alguns dels personatges més influents.

D'una altra banda, i com sembla obvi, els poemes de Morlà ens ofereixen, a banda de totes aquestes informacions contextuals indirectes, notícies valuoses sobre els costums, esdeveniments i comportaments socials. *Last but not least*, ens poden aclarir o confirmar diversos aspectes molt concrets de la vida literària i cultural.

3. El col·loqui, una tradició valenciana. Funcions dels col·loquis de Morlà. El *Col·loqui en la Justa del Col·legi de Sant Tomàs*.

El col·loqui, entès com el gènere poètic festiu on intervenen diversos personatges, reals o inventats, però sempre adients amb el to satíric, és sens dubte tota una tradició en les lletres valencianes. Sense necessitat de remuntar-ne la genealogia fins a tradicions un punt alienes o massa allunyades en el temps, com la de les *tençons* trobadoresques, el segle XV veu nàixer la primera obra valenciana que duu el nom del gènere: el *Col·loqui de dames* anònim, que ja venia precedit per bona part de la producció de l'antigament anomenada "escola satírica valenciana." Des d'aleshores, són tants els materials documentats, i àdhuc els autors coneguts, que constitueixen una de les originalitats més sòlides i persistents de la nostra república literària. De fet, els darrers col·loquiers mereixedors d'aquest nom (com Vicent d'Anna o Pere el Paco) allarguen la seua activitat fins ben entrada la segona meitat del segle XX, tot i que reduïts a la condició de petites celebritats exclusivament locals.

A pesar de la persistència extraordinària de l'etiqueta, no podem deixar d'observar que, més enllà del contingut humorístic i l'existència d'alguna mena de diàleg, les convencions i funcions literàries del col·loqui no han estat sempre les mateixes. I no només per les diferències socials o històriques evidents entre els benemèrits contertulians de Bernat Fenollar i el nostre beneficiat de Sant Martí, o entre ell i els encara més modestos poetes de canya i cordell divuitescos o decimonònics. També, perquè resulta clar que cap d'ells no podia sostreure's a les tendències estrictament literàries de cada època, ni a les necessitats conjunturals de cada composició.

Hem vist com Morlà coneix, si més no una mica, la tradició que el precedeix de manera immediata. De la mateixa manera, però, es pot afirmar que no ignora la força abassegadora que les lletres castellanes exerceixen: a banda de la ja esmentada coneixença més que probable de Quevedo, és més segur encara que assisteix amb gust a les representacions teatrals, les quals impliquen el contacte directe amb subgèneres com la *loa*, el *baile*, la *jácara* o l'*entremés*. Tot el seu públic potencial es trobava en una situació no gaire diferent. En conseqüència artística, els seus col·loquis no són una mera alternança d'intervencions de diverses veus enginyoses. O dit d'una altra manera: mentre que, en general, la tradició anterior no en necessitava, els col·loquis de Morlà reclamen sens dubte determinades accions gestuals, determinades inflexions de veu, malgrat que no hi trobem acotacions explícites. No podem llegir-los sense imaginar els participants en acció a dalt d'un entaulat, establint complicitats amb el públic, de la mateixa forma en què ho feien els actors dels entremesos o els balls que entretenien els descansos de les comèdies. No de bades el sabem autor també d'aquesta mena de peces en castellà.

Els col·loquis on intervé Morlà com a personatge,⁹ en companyia d'uns altres versificadors coetanis, presenten a més una altra constant: en gairebé tots trobem referències a la literatura de certamen (sia les composicions presentades a la justa on es llegeix el col·loqui, sia unes altres obres que se suposen conegudes per l'auditori) o als seus autors, així com també a les circumstàncies que envolten el certamen i els qui l'organitzen. Sabem que el públic de l'època no gaudia només de l'aparell visual, de les intervencions més o menys afortunades dels concursants o del lliurament de premis. També esperaven amb delit el *vexamen* o censura pública en vers on el secretari assenyalava les mancances de les obres presentades, i feia una mica de sang a costa de l'orgull dels lletraferits: aquesta devia ser, en realitat, la part més popular i celebrada, amb riallades incloses. Per tant, ens és permès deduir que en un cert moment algú devia tenir la felicitat pensada d'incloure al col·loqui (normalment una distracció fora de concurs) alguna mena d'amplificació d'aquests *vexamens*, de la qual no se'n salvarien, de retorn implacable, ni el secretari, ni els patrocinadors ni els premis de les justes. En Morlà trobarem alguns dels exemples més acabats d'aquesta pràctica. És una altra de les funcions afegides, en aquest cas producte de les circumstàncies conjunturals de la representació.

Finalment, com que els col·loquis devien ser concebuts com a culminació i probable cloenda de la festa ideologitzada, trobem en el conjunt considerat una altra característica habitual: la moral. El remat del col·loqui solen ser unes quantes reflexions generals sobre costums censurables, i una lloança del sant a qui es dedica el concurs poètic. Com a norma, en aquesta lloança el poeta oblida els jocs enginyosos que li han fet servei durant la "xacota." Els versos es tenyeixen d'elaborades comparances i metàfores que, malgrat l'oximoron, podríem considerar una mena de "culteranisme popular" –si no troba ningú una etiqueta millor, de moment.

El col·loqui on ens detindrem suara presenta totes aquestes característiques i encara algunes més que convindrà comentar, amb la prevenció deguda. Escrit probablement l'any 1635, formava part d'almenys la segona justa poètica celebrada en honor de sant Tomàs de Vilanova durant aquell any, segons podem deduir de l'al·lusió que s'hi fa. Hi dialoguen, al costat del nostre poeta, dos noms ben coneguts de la poesia de certamen de l'època, Jacint Alonso Maluenda i Josep Ordines.¹⁰ S'hi tracten, després d'un petit exordi, els temes següents: la mala qualitat d'un col·loqui llegit en un certamen celebrat a la parròquia de Sant Andreu, els premis atorgats als concursants en el certamen present, els vicis del món (amb una ració de misogínia de propina) i per últim, els mèrits i les obres del sant. A pesar de l'heterogeneïtat dels temes tractats, que ja devia ser habitual en un gènere com el que considerem, cal remarcar com, amb algunes excepcions (que suposen la invitació explícita per part d'algun dels dialogants a canviar de tema brusquement) la majoria de transicions es fan amb gràcia i fluïdesa, imitant la conversa natural.

El col·loqui s'inicia amb el record dels mèrits més recents de Morlà i l'estranyesa d'Ordines i Maluenda perquè aquest no fa acte de presència en la festa que celebren. Quan finalment apareix, entre més elogis i incitacions amistoses, aconseguen que els explique les seues raons i el motiu que l'ha impulsat a participar.¹¹

⁹ Deixarem de moment a banda els col·loquis amb personatges inventats, que seran objecte d'un altre paper futur.

¹⁰ Vegeu Ferrando (1983) per a dades sobre aquests dos poetes.

¹¹ No cal menysprear, al costat de la veracitat sobre l'admiració que despertava Morlà, la part que de tòpic retòric propi dels exordis té tota aquesta conversa: la mateixa situació es repeteix, amb lleus variants, en uns altres col·loquis.

Tot seguit, s'inicia una breu reflexió sobre la dificultat de fer bons col·loquis, que porten a la crítica burlesca contra la composició que el franciscà Josep Cucarella havia presentat recentment a Sant Andreu. Cucarella, dit sia de pas, no sembla haver estat, si hem de jutjar per les notícies i les composicions que ens ha recuperat Ferrando (1983), més que un autor mínim, certament maldestre. Però potser la mala voluntat demostrada *in extenso* contra la seua composició tinga també raons menys evidents. Sant Tomàs de Vilanova és un sant perfectament barroc, místic sense ombra d'heterodòxia, castellà i aristocràtic, en plena consonància amb l'esperit contrareformista. En canvi, segons recorda en una nota a la seua edició del text Mas i Usó, la parròquia de Sant Andreu era el centre d'una de les devocions populars més intenses del Sis-cents valencià: la del venerable Francesc Jeroni Simó. Una devoció que encara devia cuejar, malgrat els esforços de les autoritats eclesiàstiques davant de les proporcions perilloses per a l'ortodòxia que havia assolit el culte ciutadà a aquest home, relacionat per alguns amb corrents com ara el quietisme. Pot ser hi ha també, al darrere de la burla, una aclucada d'ull als patrocinadors de la festa de sant Tomàs, que no simpatitzaven gaire amb el pobret prevere de Sant Andreu?

El col·loqui bescantat feia intervenir com a mínim dos personatges, probablement reals: una venedora de peix coneguda com N'Arriscada, i un frare llec dels predicadors, innominat.¹² La forma en què Morlà assenyala els defectes de l'obra és indirecta al principi, però altament efectiva: fa tot un retrat satíric de N'Arriscada, a còpia de jocs de paraules senzills però enginyosos, per demostrar que el frare Cucarella "té molt poca gràcia" i ha desaprofitat l'òptim material humorístic de què disposava. A més a més, també assenyala la inconveniència de barrejar en un mateix paper una desvergonyida i estafadora peixatera (tot un "gall de Gorga," segons sembla una ferotge raça de gos propi del País Valencià) amb un frare de sant Domènec, a qui tots tenen "per canonge" malgrat la falta de la distintiva "musseta roja," i que "féu mirabilia en Troia/ en el temps que els engonals/ patiren tanta destrossa." Una al·lusió que se'ns escaparia del tot, si no fos perquè de seguida un joc de paraules força comú ens avisa que, si el dominic se n'assabenta, Cucarella corre perill de "cantar de tiple/ ab no ser de Capadócia": ço és, arrisca, a causa de tanta insídia, els atributs virils.¹³

A continuació, després d'una sarcàstica al·lusió a les dones que esperen per a veure els premis, Morlà fa la burla dels oferiments. La maragda del cartell és convertida en una "pedra d'orinal" pertanyent a un malalt de pallola, les tires de cuir són "tiretes de gos" i les culleretes d'argent són tan menudes que només serveixen per "a enconar" o péixer nens petits. La broma, però, després justificada amb l'al·lusió a la tolerància del senyor secretari, no és gratuïta ni busca tan sols la gràcia escatològica. Ens trobem en un temps de crisi econòmica, i la ciutat, com ja hem recordat, no es pot permetre els dispendis que abans ocasionaven els certàmens, com ara la publicació de llibres de festes o l'ofertament de premis molt més suculents. Uns "vells bons temps" que el nostre home devia haver conegut i que ara no podien oferir les parròquies. La de la pobresa del premi, per tant, resultaria una burla més amarga i professional del que aparenta.

¹² És certament una llàstima que no tinguem el text que Morlà critica per a poder jutjar sobre la justícia de les seues afirmacions. I ampliant la pregunta que hem plantejat adés: ridiculitzava el franciscà Cucarella, davant de l'auditori de Sant Andreu, els dominics, que foren abrandats perseguidors de la causa del venerable Simó?

¹³ El to ambigu de les referències al frare dominic (sobretot la ironia evident del llec tingut per canonge) però, al costat dels judicis positius sobre la capacitat de Cucarella com a orador sagrat i "frare d'estofa," ens mostren que la sang no devia arribar a cap riu, ni tan sols a un com el Túria. A més, els frares són objectiu freqüent, sempre en to amistós, de Morlà.

Finalment, i abans d'una elaborada però intrascendent lloança a tres veus dels mèrits de sant Tomàs, Morlà aprofita per a despatxar-se amb les dones ridícules, malfaeneres i que prefereixen mastegar algeps (costum cosmètic ben conegut) abans que “torrat i canyamons.” La solució per a aquestes enganyadores d'homes incauts – amb tant de vestit atrevit que ensenya les espatles nues, tant de postís que converteix la que semblava una saboga en una anguileta o una anxova, i tant de desmenjament malaltís– és ben clara: estar-se a casa i “filar la perola.”¹⁴

El col·loqui que acabem de descriure pot ésser pres, en resum, com el prototipus, dintre de la producció de Morlà, dels qui tenen com a protagonistes els autors coetanis, i eren concebuts, com hem dit, en tant que culminació i cloenda festiva. Una i una altra vegada, amb variants mínimes o supressions comprensibles, presenten totes les mostres conservades aquesta mena d'estructura heterogènia però amb elements imprescindibles. En canvi, els col·loquis amb protagonistes ficticis, dels quals només ens en resta un (el de Guillem “lo Curro” i Toni “lo Grenyut”) s'acosten potser més a la resta de composicions poètiques del mateix autor. Caldria una comparació minuciosa que ens mostrés si, efectivament, ens trobem davant d'una pista per a l'evolució del gènere en els segles següents; o si, al contrari, és una forma intermèdia que, malgrat les semblances amb els productes divuitescos, es relacionava més coherentment amb els romanços i els entremesos. Però això ja seran figures d'un altre paper.

¹⁴ Preferim interpretar aquesta construcció en el sentit de “vigilar el perol o l'olla amb què es cuina” (ço és, ocupar-se dels afers domèstics, en un sentit més general) i no, com suggereix Mas i Usó, en el sentit de “fer perol” o “perolar,” que significaria “xarrar en excés.” Ens sembla una lectura més coherent amb el que precedeix. A més el verb “perolar” documentat pel DCVB només a terres de l'interior castellanenc, és totalment desconegut a València, al contrari d'altres que sí que fa servir Morlà, com ara “calcigar” o “enconar.”

Annex

COL·LOQUI EN LA JUSTA DEL COL·LEGI DE SANT TOMÀS¹⁵

- ORDINES: Assessor mosèn Morlà,
 si mal no estich en memòria,
 en casi totes les justes
 del seu ingeni a dad mostra
 Sos papers han fet remor,
 ningú lo que dich ignora,
 que si a la estampa els donara,
 no y aguera carta nova.
 Que millor se despedira,
 sent així com se fa a fora,
 que en les dos justes pasades,
 una en aquesta parròquia
 y una altra hallà en lo Remey,
 desat esta, no he vist obra.
 Una de les dos ha de ser,
 y que acerte serà força:
 o la musa li ha fet fluix,
 o la gràcia se li és morta.
 Per sa vida que m'o diga,
 traga'm del ducte, responga'm.
 Què no ·n fas cas? Pues viu Déu
 que mereix tenir resposta.
- MALUENDA: Yo respondré per Morlà.
- ORDINES: Pues a vosté, què li toca?
- MALUENDA: Ser-li amich y camarada,
 portar yo l'àvit qu' ell porta,
 y haver los dos, moltes voltes,
 mullat en una casola.
- ORDINES: Ser-li amich també ·n só yo.
 y entre els dos y a sanch revolta,
 perquè la que era sa tia,
 de mon jermà fonch la sogra.
 Cosí meu era son oncle,
 y, encara que neve o ploga,
 sos nebots són mos nebots.
 Mire si he fet bé la proba!

¹⁵ Reproduïm de la forma més fidel possible, ateses les edicions consultades, les grafies originals, amb una única excepció: les correccions de lectura que introdueix Ferrando a la seua edició de 1995.

- pues no pot tenir més mescla
una safà de composta.
- MALUENDA: Diga'm: qu· és lo que pretén?
- ORDINES: Pretench que Morlà componga
y ens alegre aquesta justa
en un paper de chacota
- MALUENDA: Y si no està huy de chansa
ni té la vena de gorcha?
Apretar-lo perquè llixca,
señor meu, és cosa forta.
- ORDINES: Si té la vena envosada
y en aqueix perill es troba
busque qui la y desembose.
- MALUENDA: No s'arrulle en dir tal cosa,
que Morlà és home de bé
y és un capellà de estola,
que si pren la carretilla
y si la maleyta solta,
ab modo y ab cortesia
sabrà espolsar-se la roba.
- ORDINES: Això serque.
- MALUENDA: Yo també.
- ORDINES: Yo o desiche.
- MALUENDA: Pues esforçat,
y a qui pegue que perdone.
- ORDINES: Y a qui li coga que coga.
- MALUENDA: Amich, los dos t'o pregam.
Molt bé sabs la amistat nostra.
- ORDINES: No et done pena de res.
- MALUENDA: Què cosa et pot donar nosa?
- ORDINES: Sent los dos ta coradella.
- MORLÀ: Y yo dels dos camisola
Qu· és lo que volen de mi?
Dels meus discursos fan prova.
Voler que per força llixca,
més que amistad, pareix sobra.
A mi ni em falta el discurs,
que com és cosa que vola,
chamay me ha faltat lo fil
per a volar la milocha.
De donayres y de gràcies
tinch plena una lladriola,
que sempre que vull la buyde
y la torne a omplir en l'ora.
Tinch ploma que, en estes festes,

- si en algun donayre toca
al poeta més pardal,
lo pela, mes no l'escorcha.
- MALUENDA: Eixa és gràcia gratis data.
ORDINES: El que la té, fama cobra.
MORLÀ: Señors meus, anem al fallo
y no gastem tanta brosa.
- MALUENDA: Toquem alguns puns.
ORDINES: Toquem.
MORLÀ: Y no seran puns de solfa.
ORDINES: No ·ns dirà com s'a humanat
a llechir?
- MORLÀ: Que bon punt toca,
perquè no só bufalaga,
ni só grave, ni tinch boyra.
- MALUENDA: Alguns o tenen a menys.
ORDINES: Eixa vanitat los postra.
MORLÀ: Y a alguns poetes mirlats,
presumits de mata morta,
que en lo cap tenen més fusta
que y a en lo pinar de Moya,
y en públic llegir no volen,
sent sos versos y sa prosa
com una avellana buyda,
res de molla y tota corfa.
- MALUENDA: En una festa de un sant,
pot tenir-o a vanaglòria
de llegir qualsevol títol,
y un jurat en rollo o toga.
- ORDINES: Y en gualdrapa y mula, un jutge
y un bisbe pot, y una moncha.
- MORLÀ: Dixo s'entén, señor meu,
si la priora la solta.
- MALUENDA: Toquem ara un contrapunt.
MORLÀ: Tocar-lo bo nos importa.
ORDINES: So Morlà, qui l'a obligat
a compondre? a cas recorda's?
- MORLÀ: Yo lo y diré en bones paraules;
lo manar-me mestre Roca
que fes un paper graciós
que moguéis bulla y riota.
- MALUENDA: Ymagina que fer riure
és cosa que es ben y es lloga!
- MORLÀ: Fer un coloqui entre tres
pensa's que és llegir prosòdia

- qui està seït en sa cadira,
 rodad de pollets com lloca,
 amorant-los y exortant-los,
 miran que Nadal se acosta?
 De tots vosaltres confie
 que la estrena serà bona,
 y tot lo fi de amarar-los
 és per omplir la barchola.
 Pensa's que és dir-li a un chiquet:
 "Aquestos versos decora'm
 per a demà matí"?
- ORDINES: Y si lo chic no ·ls decora,
 "vine, desataca't prest
 y bacha la palmatoria"!
- ORDINES: Y sap lo que són coloquis
 Lo señor mestre no moga,
 per sa vida, estes canteres,
 que tan bé com vosté els forcha.
- MALUENDA: En Sant Andreu, estos dies,
 en hu volgué fer la proba,
 y lo pa se li olivà
 perquè l'enfornà a desora.
- MORLÀ: No entrava en ell Na Arriscada,
 una peixcadora grosa,
 y un frare de Sant Domingo,
 que d'ella compra la boga?
- ORDINES: Lo colochi fonch dels dos.
- MORLÀ: Paregué bé?
- MALUENDA: Poca cosa,
 perquè es conegué en lo escrit
 que porta la ploma torta.
- MORLÀ: Ocació tingué en les mans
 per a lluir-se, qu· és dona
 que s'eleva del que lleva
 y s'arropa del que roba.
 Guarda los deu manaments
 y és tan virtuosa y bona
 que, ab no pecar en lo quint,
 no y a qui en lo quint la absolga.
- ORDINES: Fa créixer lo peix quant vol.
- MORLÀ: Tal virtut té en la mañopla,
 que, ab no ser orza lo pes,
 ella el fa que vacha a orza.

- Del seu pesar, als que compren,
a tenir pesar provoca,
puix se'n van desconsolats
de lo que ella s'aconsola.
- MORLÀ: Dihuen qu' és dona valenta.
MORLÀ: Lo que sé que és tan resolta,
que, per més fors que li posen,
si s'enucha, es desafora.
- ORDINES: Està pobra o està rica?
MORLÀ: No sé que puga estar pobra
dona que huy tantes lliures
tan a menut, vem que trova.
- MALUENDA: És lliberal?
MORLÀ: Lliberal,
que chamay té cossa pròpia,
perquè, com fa tantes sobres,
és sobrat lo que li sobra.
- ORDINES: Deu ser cara en lo que ben.
MORLÀ: En la cara no u amostra,
que cobra per descarada
lo que per cara no cobra.
- MALUENDA: Va enchoyada?
MORLÀ: Ab sos recorts,
de lo que pesa s'enchoya,
y a qualsebol qu' ella pese,
de sos recorts se recorda.
- ORDINES: Posa curta la pesada?
MORLÀ: Com és pesada, s'esforza
a no pesar lo que pesa
y a anar curta en lo que posa.
- MALUENDA: Manifesta lo que trau?
MORLÀ: En lo que trau se trastoca,
que en son conte y a vesconte
per lo conte que ella porta.
- ORDINES: D'esta dona desdichada
que vosté huy tant apoca,
de Sent Andreu, lo colouqui,
no li trobà tanta nota.
- MALUENDA: Féu-lo el Pare Cucarella,
qu' és persona tan composta,
que estima lo que calsigna
de una dona la plantofà.
- MORLÀ: Ya ·l conech, amich meu és
y cert que és frare de estofa.

- ORDINES: Però té molt poca gràcia.
MORLÀ: La guarda per a la trona.
Pare meu, mude de àbit
encaixe's la mia clocha
y podrà cantar les gràcies
que li apegarà en un hora,
que lo compondre de chanza,
pensa s qu' és anar per l'orta
als frares de sant Francés,
y en breu tems omplir l'alforcha?
- MALUENDA: Diga'm, a una peixcadora
en un frare l'acomoda?
què deixa pera una vella,
convertida en tercerola?
- MORLÀ: Ab qui la peixcateria
tots los dies avalota,
que encara que cacarecha,
la tenen per gall de Gorga,
vol que un llech de sent Domingo,
que meñys la museta rocha
lo tenen tots per canonge,
ab ella tinga discòrdia?
- ORDINES: Com se pren, diga, ab un frare,
que féu mirabilia en Troya,
en lo tems que els engonals
patiren tanta destrosa?
Guarde's en ses mans de caure.
- MALUENDA: Si a tal sa desdicha el porta,
lo farà cantar de tiple
ab no ser de Capadócia.
- ORDINES: En lloch de dar-li la mà,
li dóna peu en sa glosa.
- MORLÀ: No crega que tal li done,
qu' és lo peu sa pepitòria.
- MALUENDA: No tocarem altre punt,
que aquest cansa?
- ORDINES: Norabona.
Què li par de aquesta festa?
- MORLÀ: Que beix assí molta dona
que aguardant estan los premis.
- MALUENDA: Bona piña.
- ORDINES: Bona broza.
- MORLÀ: Es pensen estes señores
que lo que el cartell proposa
és tot al peu de la lletra.

- Però li falta la nota.
 Ymachinen que la pedra
 de l'anell serà una llosa
 tan gran, que podrà cobrir-se
 alguna després de morta,
 pues no és machor que una pusa.
- MALUENDA: D'eixe modo és cosa poca.
 ORDINES: De quina color és?
 MORLÀ: Verda.
 Si el secretari la mostra,
 veuran que és de un orinal
 que portaren de Payporta
 a un colechal, estos dies,
 que estava ple de pallola.
- MALUENDA: La cullereta de plata?
 MORLÀ: És per a enconar.
 ORDINES: Suposa
 que serà cosa molt chica.
- MORLÀ: Com lo quart de una avellota.
 MALUENDA: Les tiretes?
 MORLÀ: Són de gos.
 ORDINES: Brabament vosté desfoga
 contra el pobre secretari.
- MORLÀ: Home és que sap tenir corda.
 MALUENDA: Puix, com o faran alguns
 que assí an vengut per l'aposta?
 Imaginant que en los premis
 desembarcaba la flota.
- ORDINES: Lo secretari en té culpa
 puix que poguera a meñys costa
 dar torrat y cañamons
 y repartir-ne en l'ora.
- MORLÀ: A una dona cañamons
 la emfita y la torna groga,
 que tan sols li fan profit
 quant li donen esquellola.
 Una caña de granotes
 d'esta festa fóra folla,
 puix se n'anaren contentes
 cada qual ab sa granota.
- MALUENDA: Altre punt am de tocar.
 MORLÀ: No faltarà qui responga.

- ORDINES: Què li pareix de aquest sigle?
MORLÀ: Que stà ple de gerinola,
que de pasechans que veig
gastant gales, gastant prosa,
y ab ser de capa y espasa,
lo seu viure és de tramoya.
- MALUENDA: Y los traches de les dones?
MORLÀ: Pareix una Babilònia.
Enagües y més enagües,
que el que les paga les plora.
Dona y a tan enpanada,
que pareix una saboga,
y en desenpanar-se resta
feta anguila o feta anchova.
- ORDINES: Les més, les espalles porten.
MORLÀ: Per a espallar-nos amostra.
MALUENDA: Dehuen voler asotar-se.
MORLÀ: Qui les creu és qui s'asota.
ORDINES: Pobre de qui fa lo gasto.
MALUENDA: Pues les més no posen olla
perquè d'elles y a qui pasa
tot lo dia en lo que almorza.
- MORLÀ: Dona, si a cas no tens venda
per a tanta tabaola,
no veus que per eix camí
lo dimoni te s'enporta?
No és millor estar-se en cassa?
Diràs que vols anar tova;
per a això no y a remey
com filar a la perola.
- ORDINES: Sap que veig, señor Morlà?
Que ab tans de punts que retoca
nos olvidam del beato
don Tomàs de Vilanova.
- MORLÀ: No crega que d'ell m'olvide,
que ma musa li és devota.
- MALUENDA: Restariem desayrats
de les rames a la soca.
- MORLÀ: Tomàs, arquebisbe insigne,
per qui huy València llogra
ses felicitats colmades
quant la aucília tal custòdia.
De aqueix estelar safir,
a qui lo esplendor lo broda,

- de tot lo nostre emisferi
sou lo lluminar antorcha.
- ORDINES: Entre els vistosos penachos
que de querubs atesora
la fàbrica més ilustre,
os té per brillant garzota.
Per ser dels pobres lo amparo
y el *non plus ultra* de almoyna,
vostre nom a estés la fama
en la nació més remota.
- MALUENDA: No pogué per la constància,
que fon en vós tan notòria,
atropellar lo magnànim
de la fortuna, la roda.
Los vostres béns repartíreu
ab tanta abundància y còpia,
que vostres mans paregueren
mans de Déu, que sempre sobra.
- MORLÀ: La carrosa de prudència,
dins d'ella les virtuts porta,
y vós ne tinguéreu tanta,
que ·ls servíreu de carrosa.
- ORDINES: Ab ser rich, no us compregué
lo punt de la vanaglòria,
que ·l fochir de vanitat
a la vanitat derroca.
- MALUENDA: No estimàreu les riqueses,
y en vós havem vist la prova
que aquell que no les estima
- ORDINES: alcanza la millor choya.
- MALUENDA: Los cors al poble robàreu,
apedaçant-vos la roba
- MORLÀ: alcançant contra lo infern
ab la agulla, la victòria.
- ORDINES: Y pues alats serafins,
MALUENDA: més purs y cast<s> que la rosa,
MORLÀ: Vostres alabançes canten
ORDINES: ab música de tiorba;
MALUENDA: tingam en vós
- MORLÀ: un padrí
- ORDINES: que, del pecat
- MALUENDA: que ·ns acosa,
- MORLÀ: nos ampare

ORDINES: y patrosine.
MALUENDA: Per a que no ·ns descomponga
MORLÀ: com a patró
ORDINES: lo favor
MALUENDA : y el medi vostre
MORLÀ : disponga,
ORDINES: que Déu nos perdone
MALUENDA : y done
MORLÀ : así gràcia
ORDINES: y allà glòria.

Obres citades

- Blasco, Ricard. *La insolent sàtira antiga: assaig d'aproximació a la poesia valenciana de caire popular*. Xàtiva: Ajuntament de Xàtiva, 1985.
- Escartí, Vicent Josep. *From Renaissance to Renaissance*. Santa Bàrbara: Publications of eHumanista, 2012.
- Escartí, Vicent Josep & Kenneth Brown. "Edició i estudi d'alguns poemes catalans en un manuscrit de D. Francesc de la Torre i Sebil." *Caplletra* 9 (1991): 59-117.
- Ferrando, Antoni. *Els certàmens poètics valencians dels segles XIV al XIX*. València: Alfons el Magnànim, 1983.
- , ed. Pere Jacint Morlà. *Poesies i col·loquis*. València: IVEI, 1995.
- . "Una revisió crítica del Barroc valencià." *Caplletra* 52 (2012): 113-152.
- Fuster, Joan. *La Decadència al País Valencià*. Barcelona: Curial, 1976.
- Mahiques i Climent, Joan. "El Somni de l'infern de Pere Jacint Morlà i la tradició satírica en el barroc." *Estudis Romànics* 27 (2005): 162-174.
- Martí i Mestre, Joaquim. *Literatura de canya i cordell al País Valencià*. València: Denes, 1997.
- Mas i Usó, Pasqual. *Poesia acadèmica valenciana del Barroc*. Kassel: Ed. Reichenberger, 1998.
- Merimée, Henri. *El arte dramático en Valencia*. València: Alfons el Magnànim, 1985.
- Miralles, Eulàlia. *Del Cinccents al Setcents*. Barcelona: Vicens Vives, 2010.
- Pedraza, Pilar. *Barroco efímero en Valencia*. València: Ajuntament de València, 1982.
- Rossich, Albert coord. *Panorama crític de la literatura catalana*. Barcelona: Vicens Vives, 2011. Vol. IV.
- Rossich, Albert & Pep Valsalobre. *Literatura catalana moderna*. Madrid: Síntesis, 2011.